

2024-06-03

Ert Dnr: Ju2024/00120

Till Justitiedepartementet
103 33 Stockholmju.remissvar@regeringskansliet.se
clara.cederberg@regeringskansliet.se

Yttrande över SOU 2024:4 Inskränkningarna i upphovsrätten

Inledning

Stim är den största organisationen som bedriver kollektiv förvaltning av upphovsrätt i Sverige med fler än 105 000 anslutna musikskapare och förlag. Under 2022 registrerades 93 000 nya verk hos Stim. Stim arbetar också för musikalisk mångfald och återinvestering i branschen. Sverige är ett av endast tre nettoexporterande länder av musik. För att möta detta driver Stim tillsammans med våra motsvarigheter i Tyskland och England bolaget ICE som både är en global licensieringshubb och har en av världens främsta copyrightdatabaser. Det är genom ICE som Stims repertoar licensieras bl.a. till Spotify, Youtube, TikTok och Meta. Varje år hanteras stora datamängder t.ex. under 2021 hanterades mer än 27 biljoner strömningar och nedladdningar genom ICE.

Stim har beretts tillfälle att inkomma med synpunkter avseende ovan nämnda betänkande och ber att få anföra följande.

Allmänna utgångspunkter

Utredningens slutsatser och förslag till ändringar gällande inskränkningarna i 2 kap. lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ("upphovsrättslagen") måste bedömas med utgångspunkten från upphovsrättslagens syfte: att upphovsmän och utövare ska förbehållas rätten att ekonomiskt tillgodogöra sig alla sådana nyttjanden som har praktisk betydelse även om man med hänsyn till olika

samhälleliga intressen gör vissa inskränkningar i denna rätt.¹ Det är också viktigt att understryka att betydelsen av en hög skyddsnivå för upphovsrätten och dess närstående rättigheter för att möjliggöra de kreativa näringarna påpekats upprepade gånger i utformningen och tillämpningen av upphovsrätten inte minst i Infosocdirektivet.²

Upphovsrätten är en ensamrätt där varje verk typiskt sett utgör en förmögenhetstillgång för upphovspersonen. Mot bakgrund av detta vill Stim särskilt betona att utgångspunkten är att restriktivitet ska råda vid eventuella införande av inskränkningar i ensamrätten och vid tolkning därav.³ Lagstiftaren måste således särskilt ta hänsyn till de ekonomiska verkningar som inskränkningar kan få i den digitala miljön. Som framgår av Infosocdirektivet kan räckvidden för vissa undantag behöva begränsas med hänsyn till vissa nya användningar av upphovsrättsligt skyddade verk.⁴ Rättighetshavare vill ha, och behöver ha, en välfungerande marknad och det är avgörande att lagstiftaren inte inför nya inskränkningar eller utvidgar befintliga inskränkningar utan att se till att skydda och värna fungerande licensmarknader.

Såväl upphovspersoner som användare har intresse av att upphovsrättsligt skyddat material kan spridas. Användarna vill på ett lättillgängligt sätt kunna ta del av högkvalitativt upphovsrättsligt skyddat material och upphovspersoner vill kunna få betalt för nyttjandet av sina verk, vilket en välfungerande licensmarknad lägger grunden för. Just detta var också ett av skälen till införandet av artikel 17 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG ("**Upphovsrättsdirektivet**"). Ju fler licenser som kommer på plats desto mer skyddat material kan användarna ta del av på laglig väg. Genom att ingå licensavtal minskar behovet av ned- och borttagning av material vilket i sin tur ger användarna tillgång till bättre tjänster och möjlighet att ta del av ett större innehåll. En användares intressen och rättighetshavarnas grundlagsskyddade rättigheter behöver således inte stå i motsatsförhållande till varandra utan bör snarare ses som två sidor av samma mynt.

Stim vill även lyfta fram det näringspolitiska perspektivet där upphovsrätten är fundamental för de fungerande kulturella och kreativa branscherna. I utredningen Kreativa Sverige! (SOU 2022:44) framhålls att hela tio procent av Sveriges företag finns i den kulturella och kreativa sektorn⁵ och dessa företag baserar många gånger sin

---

¹ Jfr. SOU 1956:25 s. 86.

² Se t.ex. skäl 9 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2002 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället ("**Infosocdirektivet**").

³ Se prop. 2004/05:110 s. 83 där detta tydligt betonades vid Sveriges genomförande av Infosocdirektivet.

⁴ Se skäl 44 i Infosocdirektivet.

⁵ Se SOU 2022:44 s. 22.

verksamhet på just upphovsrätten. Musikbranschen är ett exempel på en framgångsrik marknad som är helt beroende av upphovsrätten. Sverige är näst bäst i världen på musikexport, efter USA, för varje krona vi betalar till utländska upphovspersoner samlar Stim in 2,7 kronor till svenska musikskapare. Musikexporten bidrar inte bara till Sveriges ekonomi utan också till en stark Sverigebild utomlands. I regeringens strategi för företag i kulturella och kreativa branscher konstateras också att värdet av Sveriges export inom kulturella och kreativa branscher ökar. Ett av de föreslagna målen i den nämnda strategin är att ”Svenska kulturella och kreativa branscher ska ha ett stort och växande internationellt genomslag och exporten ska öka”.⁶ För att detta mål ska uppfyllas behöver Sverige slå vakt om och värna upphovsrätten och inte minst de befintliga marknaderna för licensiering av musikerättigheter som bidrar och kommer bidra till detta.

Stim har i sitt remissvar fokuserat på de delar av betänkandet som berör eller kan antas komma att beröra Stims verksamhet på ett betydande sätt.

Reglerna om namn- och källangivelse (avsnitt 5)

Stim tillstyrker utredningens föreslagna ordning att det i 3 § upphovsrättslagen ska framgå att upphovsmannens namn ska anges, om det inte är ”praktiskt eller tekniskt omöjligt eller oförenligt med god sed”.

Namnangivelsesrätten är en central del av upphovspersonens ideella koppling till sitt verk. Den är dock också allt viktigare för denne rent ekonomiskt, då namnangivelsen är väsentlig för att göra upphovspersonen mer känd vilket kan öka nyttjandet och spridningen av dennes verk. Precis som utredningen redogör för är namnangivelsen avgörande för upphovspersonens möjligheter att göra sitt namn känt och generera fler uppdrag och är många gånger upphovspersonens varumärke. Vidare utgör namnangivelsen en central del av den metadata som behövs för att kunna inkassera och fördela korrekta ersättningar för användningen av upphovspersoners verk. Denna funktion kommer dessutom att öka i betydelse i takt med att tjänsterna växer och blir mer internationella. I sammanhanget kan även konstateras att immaterialrättsliga tillgångar på många marknader, inte minst musik är en stor exporttillgång och även i detta avseende är namnangivelsesrätten en central del för att bidra till att säkerställa och upprätthålla detta internationella utbyte.

Namnangivelse är idag en naturlig del av den sedvänja som vuxit fram på området för digital distribution av upphovsrättsskyddat innehåll, t.ex. tjänster för musik och video on demand. En drivkraft har varit den centrala roll metadata spelar för de olika marknadsaktörerna, men utvecklingen har också drivits på av krav från användarna att t.ex. veta vilka upphovspersoner som står bakom en viss låt. Det är dock viktigt att även framhålla att det finns områden och plattformar där namnangivelsen är eftersatt

---

⁶ Se Strategi för företag i kulturella och kreativa branscher, regeringens skrivelse 2023/24:111 s. 20.

och att produktionsbolag eller företagsnamn anges i stället för upphovspersonerna. Detta sker både på goda medvetna och illegitima val av den som laddar upp innehållet men även av rent slarv. Det finns därmed ett tydligt behov av att säkerställa att namnangivelsesrätten fortsatt står stark.

Stim vill understryka att det är viktigt att det inte uppstår otydlighet eller osäkerhet kring vad som skulle kunna utgöra ”praktiska eller tekniska hinder” och vill därmed betona att ett ”undantag” ska vara snävt avgränsat. Mot bakgrund av detta bör det till propositionen fortsatt understrykas och klargöras att detta krav, som ska spegla det EU-rättsliga kravet, är nära nog ovillkorligt så att syftet att uppnå större tydlighet som utredningen lyfter fram verkligen uppnås.

I sammanhanget är det även viktigt att framhålla vikten av en stark namnangivelse i förhållande till Upphovsrättsdirektivet. En utebliven eller inkorrekt namnangivelse kan försämra eller helt ta bort upphovspersonens möjligheter att hävda sin rätt enligt artiklarna 18–23 i Upphovsrättsdirektivet, om upphovspersonen först måste styrka sin rättsposition som upphovsperson till ett verk.

Upphovsrätten är inte fullt ut harmoniserad inom EU. Många av de aktörer som i dag nyttjar skyddade verk är dock internationella företag med gränsöverskridande verksamhet och för dessa företag underlättar det med harmoniserade upphovsrättsliga regler. Att, i enlighet med utredningens förslag, ändra kravet på ”god sed” till Infosocdirektivets krav ”när inte omöjligt” är därmed också ett viktigt steg mot en ökad harmonisering som i sin tur skapar en övergripande tydlighet som enligt Stim är välkommet. En harmonisering kan åstadkommas samtidigt som det för flera centrala delar av innehållsmarknaden – t.ex. på musikområdet – inte skulle skilja sig i sak från den sedvänja som redan finns etablerad.

En annan central aspekt kring namnangivelsesrätten, inte minst i den digitala miljön, är att den också utgör ett helt centralt moment för att säkerställa vem avsändaren av ett budskap, framfört i ett verk, är. I sammanhanget är namnangivelsen en förutsättning för att yttrandefrihetens syfte att främja en fri och allsidig debatt fullt ut ska kunna uppnås. Denna funktion kan också förmodas få en kraftigt ökad betydelse i takt med utvecklingen av t.ex. olika AI-verktyg. Detsamma kan sägas gälla angivande av källa i vissa sammanhang, t.ex. i forskning eller i nyhetssammanhang. Kravet på källangivelse är i grund och botten ett krav så att aktörer tillhandahåller sådan information som krävs för att ett verk ska kunna identifieras och kopplas till upphovspersonen eller rättighetshavaren. Vidare är det framgent i och med tillämpningen av AI-förordningen viktigt att upprätthålla en stark namn- och källangivelse. Detta för att rättighetshavare alljämt ska kunna bevaka sina rättigheter. Att rättighetshavare får tillgång till en korrekt redovisning är avgörande för att de själva eller genom företrädare ska kunna bevaka och värna sina rättigheter.

Trestegsregeln (avsnitt 6)

Stim tillstyrker utredningens föreslagna ordning med ett införande av trestegsregeln i upphovsrättslagen.

Stim ställer sig positiva till den, av utredningen föreslagna strukturen, med angivande av trestegsregeln i upphovsrättslagen. På ett övergripande plan är ett införande och en kodifiering av trestegsregeln viktig då den ger utrymme för anpassning till EU-rättens utveckling, vilket enligt Stim kommer bidra till en mer harmoniserad tillämpning. Att trestegsregeln förs in i lagtexten bidrar dessutom till en ökad rättssäkerhet och en förståelse av hur bestämmelserna faktiskt tillämpas i enlighet med gällande rätt (d v s att en intresseavvägning kan behöva göras).

Ett införande av trestegsregeln är också viktigt för att en användare inte ska begå intrång av misstag. Tillämpningen av inskränkningarna kommer i praktiken ofta att hanteras av användare som normalt inte tar del av rättspraxis och förarbeten innan användningen. I detta avseende kommer ett införande av regeln i lagtexten att tjäna som ett viktigt förtydligande. Mot denna bakgrund är det, enligt Stim, bra att det sker ett tydliggörande av att trestegsregeln ska utgöra en tolkningsregel vid tillämpningen av de enskilda inskränkingsbestämmelserna – och att det då är steg två och tre som aktualiseras. En förutsättning är dock att de enskilda bestämmelserna vid behov också förses med särskilda skrivningar (jfr parodi etc.). I annat fall kan – de ofta nominellt breda – inskränkningarna uppfattas som att de redan inbegriper en intresseavvägning som ska tillämpas i varje enskilt fall som faller under bestämmelsen. Enligt Stim vore detta mycket olyckligt för såväl nyttjare som rättighetshavare eftersom det riskerar att leda till ageranden som sedermera visar sig vara i strid med reglerna.

Panorama (avsnitt 7)

Stim avstyrker den av utredningen föreslagna panoramabestämmelsen då vissa förtydliganden krävs för att kunna bedöma inskränkningens eventuella skadeverkningar på befintliga licensmarknader.

Den nuvarande inskränkning för återgivning av konstverk och fotografier på eller vid allmän plats (den s.k. panoramafriheten) har varit föremål för olika tolkningar. Utifrån den diskussion som förevarit under de senare åren ser Stim positivt på utredningens ambition att bidra till större tydlighet rörande inskränkning.

Utredningen konstaterar att syftet med en panoramabestämmelse är att ge tillgång till konst som är en del av det offentliga rummet och att det till stor del är fråga om bildkonst. Utredningen föreslår dock att inskränkning ska utvidgas till att omfatta alla typer av verk och förfoganden, således även musikaliska verk. Utredningen föreslår dock att det inte ska vara tillåtet att nyttja inskränkning ”i förvärvssyfte” i fall där verket utgör ett centralt motiv. Stim anser att det valda begreppet ”i förvärvssyfte” inte är helt tydligt till sin definition. Enligt Stim säger inte begreppet något om

användningens omfattning, vilket kan vara av vikt för att bedöma en inskränkings skadeverkningar för rättighetshavaren. Utredningen anger även att användning i redaktionell och journalistisk verksamhet ska vara tillåten och alltså inte omfattas av ”i förvärvssyfte”. I ljuset av det förändrade medielandskapet förefaller det vara många nyttjanden som, med denna öppning, skulle kunna falla in under inskränkningen. Värt att poängtera är att om det inte finns någon avgränsning av vad som är ”redaktionell och journalistisk verksamhet” och att journalist inte är en skyddad yrkestitel riskerar denna otydlighet att öppna upp och påverka licensmarknader på ett negativt sätt. Mot bakgrund av detta ser Stim att detta riskerar att öppna upp för situationer som leder till skadeverkningar på befintliga licensmarknader och efterfrågar förtydliganden kring vad som ska kvalificeras som ”redaktionell och journalistisk verksamhet” i sammanhanget.

I och med utvidgningen till alla typer av verk blir det viktigt att beakta att befintliga licensmarknader kan komma att skadas och i det avseendet blir syftet avgörande för att nå en balans. När det gäller formuleringarna i t.ex. specialmotiveringen är dessa något oklara. Det anges t.ex. att rekvisitet ”i förvärvssyfte” är ett sätt att säkerställa att den ”inte får ske på ett sätt som konkurrerar med upphovsmannens egna möjligheter att exploatera verket”, samtidigt som alltså situationer där verket används på ett sätt som idag ger viss ersättning, enligt utredningens förslag, ska omfattas.

Mot bakgrund av det ovan anförda efterfrågar Stim förtydliganden kring den föreslagna bestämmelsen då den i nuvarande utformning skapar rättsosäkerhet och definitivt kommer att påverka befintlig licensiering.

Nyhetsrapportering (avsnitt 8)

Stim vill betona värnandet av den ideella rätten avseende icke offentligtgjorda verk och understryka att de resonemang till ledning för intresseavvägningen som utredningen framhåller är helt centrala vid användningen av inskränkningen.

Som utredningen redogör för, är rätten att bestämma när och på vilket sätt ett verk första gången når offentligheten som regel helt central för i vart fall upphovspersoner inom de konstnärliga och kreativa sektorerna. I linje med detta har följaktligen rätten till första offentliggörande ansetts utgöra en naturlig del av upphovspersonens ideella rätt, som ju inte tillhör det harmoniserade området. Detta faktum ligger bakom den av den svenska lagstiftaren valda modellen, där möjligheterna att förfoga över ett verk med stöd av en inskränkning, normalt förutsätter att verket är offentligtgjort.⁷ Lagstiftaren har också lagt stor vikt vid det faktum att tillgängliggörandet av ett verk med stöd av en lagbestämmelse kan få stora följder för hur andra därefter kan nyttja verket.⁸

---

⁷ Se NJA II 1961:1 s. 70.

⁸ Se prop. 2012/13: 141 s. 42.

Beträffande frågan om medlemsstaternas handlingsutrymme kan konstateras att utredningen dels drar slutsatsen att medlemsstaternas utrymme för skönsmåssig bedömning avser just den intresseavvägning som ligger i rekvisitet ”i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till informationsintresset”, dels att det därmed är naturligt att användares respektive rättighetshavares intressen väger olika tungt i olika situationer.

Enligt Stim leder ovanstående till slutsatsen att offentliggörande som villkor för användning med stöd av en inskränkning endast bör utmönstras om mycket tungt vägande skäl talar för att så sker. Stim har dock förståelse för att kravet på offentliggörande, i vissa speciella situationer, kan te sig onödigt begränsande för möjligheten att använda sig av inskränkningen.

För det fall det skulle bedömas som nödvändigt att ta bort kravet på offentliggörande, delar Stim utredningens bedömning att utgångspunkten i sådana fall måste vara att användning av verk som inte har offentliggjorts i enlighet med 8 § upphovsrättslagen inte kan motiveras av informationssyftet. För musikaliska verk är Stims slutsats att utrymmet för sådan användning torde vara oerhört begränsat. Stim kan emellertid ha förståelse för den av utredningen valda lagstiftningsmodellen, men vill i sammanhanget understryka att det då blir helt centralt att de resonemang till ledning för intresseavvägningen som återfinns i betänkandet också förs in i författningskommentaren. På så vis tydliggörs att det måste föreligga ett mycket starkt informationsintresse för att kunna motivera användning av icke offentliggjorda verk inom ramen för inskränkningen. Att inskränkningen uttryckligen ska användas vid ”nyhetsrapportering”, dvs i journalistisk verksamhet torde innebära att möjligheterna att resonemangen i författningskommentaren ska få praktiskt genomslag ökar. Detta under förutsättning att det rör sig om någon form av kvalificerad journalistisk verksamhet, där användaren får förmodas ha förmåga att ta till sig gällande regelverk på området. Stim menar att kravet på mer kvalificerad journalistisk verksamhet bör anses följa redan av den strama intresseavvägning som ska göras, men skulle välkomna mer specifika skrivningar om detta i propositionen, för ökad tydlighet.

Karikatyror, parodier och pastischer (avsnitt 9)

Stim kan inte utan vidare tillstyrka utredningens förslag avseende ett generellt undantag för karikatyror och parodier. För att kunna begränsa de potentiella skadeverkningarna för musikområdet är det helt avgörande att den intresseavvägning som utredningen föreslår upprätthålls och tillämpas i praktiken.

Ett införande av en generell inskränkning för karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte inrymmer en rad olika och inte minst komplexa överväganden. Utredningen konstaterar att det är en grundläggande fråga vid ett eventuellt införande av en uttrycklig inskränkning i upphovsrättslagen vilket handlingsutrymme som finns nationellt i förhållande till EU-rätten. I sammanhanget är det, enligt Stim, även viktigt att framhålla att restriktivitet ska råda vid införande av inskränkningar i ensamrätten

och vid tolkning därav. Utöver det ska trestegsregeln beaktas vid lagstiftningsarbetet. Även möjligheterna till mindre ingripande bestämmelser t.ex. i form av avtalslicensbestämmelser måste tillmätas betydelse. Ett införande av en alltför långtgående bestämmelse kommer att medföra avsevärda skadeverkningar för rättighetshavarna. Det är därför ytterst viktigt att särdragen som gäller för musikområdet beaktas.

Det finns idag fungerande marknader för t.ex. musikaliska parodier, där yttrandefrihetsintresset inte gör sig starkt gällande eller t.o.m. saknas helt. Licensieringen tar hänsyn till den för musikområdet specifika omständigheten att låtar i allmänhet är uppbyggda av såväl ett musikaliskt verk, kompositionen, som ett litterärt verk, texten. Licensstrukturerna är väl etablerade på marknaden. Mot denna bakgrund är det positivt att utredningen tydliggör att en avvägning måste göras i det enskilda fallet "... med hänsyn tagen till såväl faktiska licensmöjligheter som inskränkningens ändamålsenliga verkan". Vid ett eventuellt införande av en ny inskränkning för parodier och karikatyrer är det således helt avgörande att sådana avvägningar görs och de facto upprätthålls. I annat fall kommer det medföra betydande skadeverkningar på befintliga licensmarknader på musikområdet.

I sammanhanget är det även viktigt att understryka att den ideella rätten har en stor betydelse på musikområdet och är en aspekt som inte får negligeras. I ljuset av den snabba tekniska utvecklingen kommer företeelsen med musikparodier med all sannolikhet att öka och riskerar att hamna i konflikt med den ideella rätten. Den tillståndsgivning som sker idag bidrar till att upprätthålla balansen mellan inskränkningen och den ideella rätten och även av det skälet är det av yttersta vikt att värna den välfungerande licensmarknaden.

Stim ser i sammanhanget positivt på att den tidigare domstolspraxis som utvecklats för den svenska tolkningen av parodiundantaget föreslås att tas bort genom justeringen i § 4. Detta bidrar till ökad rättssäkerhet och ökad harmonisering inom EU. I och med de tydliga intresseavvägningar som ska göras enligt utredningens förslag, kan det således under de förutsättningarna även vara acceptabelt att icke offentliggjorda verk blir föremål för användning i parodisyfte.

Sammanfattningsvis är den intresseavvägning som utredningen lyfter fram enligt Stim helt avgörande för om ett generellt undantag för karikatyrer och parodier ska vara godtagbart. Det innebär att ett upprätthållande av trestegsregeln, där de faktiska licensmöjligheterna och inskränkningens ändamålsenliga verkan, tillmätts avgörande betydelse för att skapa en balans och inte skada befintliga licensmarknader inom musikbranschen i onödan.

Särskilt om utredningens förslag att inkludera pastisch i ett generellt parodiundantag

Stim avstyrker utredningens förslag att inkludera pastisch i ett generellt parodiundantag.

Utredningen föreslår att pastisch ska inkluderas i den generella inskränkningen trots en rad tveksamheter och även fast det inte finns en närmare definition av begreppet som kan ge en avgränsning av inskränkningens tillämpningsområde. Detta har sannolikt sin förklaring i utredningens uppdrag att föreslå *hur* en sådan generell bestämmelse ska utformas i stället för att utreda *om* en inskränkning ska införas. Stim ser dock uppenbara problem med utredningens förslag i avsaknad av definition av pastisch och att det inte heller med tillräcklig precision kan anges vilka syften eller ändamål som skulle motivera en inskränkning. Att pastischinskränkningen inte tydligt avgränsas innebär, enligt Stim, att inskränkningen inte skulle klara kraven enligt trestegsregeln. En generell inskränkning för pastischer riskerar att bli mycket genomgripande för befintliga licensmarknader för musik som utvecklats och även leda till andra oönskade effekter.

Mot bakgrund av att utredningen tar fasta på artikel 17 i Upphovsrättsdirektivet måste härvidlag framhållas att det endast är i samband med implementeringen av artikel 17 i Upphovsrättsdirektivet som det kan anses föreligga ett egentligt krav på medlemsstaterna att införa en inskränkning för pastischer. I det sammanhanget motiverades bestämmelsen av den mycket politiserade debatt om "memes" som en påstått central del av medborgarnas yttrandefrihet på internet som fördes. Den slutsats som utredningen landar i att: "medlemsstaterna inte kan välja att genomföra undantag och inskränkningar på ett ofullständigt vis" är enligt Stim en alltför långtgående tolkning, trots att den aktuella inskränkingsbestämmelsen i Infosocdirektivet talar om "karikatyrer, parodier och pastischer". Enligt Stim är det faktum att lagstiftaren valt att göra inskränkningen i artikel 17 i Upphovsrättsdirektivet obligatorisk något som väl snarast kan anses tala för att den generella inskränkningen inte ansetts vara obligatorisk.

Utredningen lyfter i sammanhanget fram det tyska förklarande memorandum till den nya tyska lagstiftning där begreppen, karikatyr och pastisch diskuteras och som exemplifierar företeelser som kan utgöra pastischer (s. 208). Det finns dock, enligt Stim, inte någon som helst anledning att lägga vikt vid detta memorandum som bl.a. anger att t.ex. remixer, samplingar, "mash ups" och "fan fiction" skulle anses vara tillåtna med stöd av den då relevanta inskränkningen. En sådan tolkning skulle enligt Stim uppenbart strida mot trestegstestet då den sannolikt skulle leda till allvarliga skador på befintliga licensmarknader på musikområdet. Handeln med t.ex. "samplingar" utgör en marknad av mycket stor ekonomisk betydelse på musikområdet som bidrar till handel och utbyte mellan en rad olika länder. Omvänt är det dessutom svårt att se att några tungt vägande yttrandefrihetsintressen skulle vara för handen i de flesta situationer som lyfts fram av utredningen. Även om flera av utredningens uttalanden kan sägas syfta till att tydliggöra att pastischinskränkningen ska tillämpas i speciella situationer, ska – som Stim också anförde i samband med implementeringen av artikel 17 i Upphovsrättsdirektivet – risken för att en pastischinskränkning i praktiken kommer att användas som ett "frikort" för all möjlig icke-legitim användning inte underskattas. Redan avsaknaden av en tydlig – snäv –

legaldefinition av pastischbegreppet torde göra att risken är överhängande för att begreppet – medvetet eller omedvetet – tolkas mycket extensivt av användarna, med stora skadeverkningar för rättighetshavarna som följd.

Utredningen synes lyfta fram den konstnärliga friheten som ett argument för en utvidgad inskränkning som inkluderar pastisch. När det gäller konstnärlig frihet i bred bemärkelse kan konstateras att upphovsrätten alltid givit utrymme för användning av någon annans stil eller manér. Det behöver även påminnas om att det redan idag finns bestämmelser som tydliggör att mer omfattande bearbetningar anses utgöra självständiga verk. Det ska i detta sammanhang understrykas att begreppet ”konstnärlig frihet” inte behandlas i betänkandet på något sätt som kan sägas klargöra den avsedda innebörden, trots att det alltså får antas komma att bli av avgörande betydelse för tolkningen av pastischbegreppet. Det rör sig om ett begrepp som används i många olika sammanhang och där någon entydig, allmänspråklig, betydelse knappast kan sägas vara etablerad.

Enligt Stim finns det alltså mycket stora potentiella skadeverkningar om pastisch skulle inkluderas i ett generellt undantag och detta alltså utan att EU-rätten kräver det. Utöver de ovan nämnda ekonomiska skadeverkningarna för rättighetshavarna finns dessutom ideellrättsligt betingade argument mot en pastischinskränkning. Detta utifrån inte minst den ideella rättens funktion som garant för att såväl avsändaren som innehållet i ett verk är korrekt. Särskilt i ljuset av den snabba tekniska utvecklingen finns idag en överhängande risk för t.ex. en utbredning av förvrängt innehåll som riskerar att skada trovärdighet för t.ex. nyhetsinnehåll generellt. Med anledning av den pågående AI-utvecklingen finns även en uppenbar risk att upphovsrättsligt skyddade prestationer kan komma att exploateras på ett omfattande och uppenbart illojalt sätt med hänvisning till en generell inskränkning om pastisch som inte finns klart definierad eller närmare preciserad/avgränsad.

Stim anser således att det inte finns något tungt vägande skäl för att införa en generellt verkande pastischinskränkning. Såvitt känt har det exempel som nämns i utredningen, SVT, inte heller varit förhindrade att skapa och offentliggöra pastischer redan med dagens lagstiftning.

Mot bakgrund av det ovan anförda avstyrker Stim att inkludera pastischer i en generell inskränkning.

För det fall lagstiftaren skulle göra en annan bedömning krävs det, under alla förhållanden, att lagstiftaren agerar för att minska de potentiella skadeverkningarna av införandet av en pastischinskränkning. Lagstiftaren behöver då i detta avseende i möjligaste mån tydliggöra den restriktivitet som måste råda för användning med stöd av inskränkningen. Utredningen synes också ha vinnlagt sig om att så ska vara fallet och skriver följaktligen bl.a. att ”det är...svårt att se att sådan användning skulle kunna ske inom ramen för de syften som ett parodiundantag (sic!) tar sikte på” och ”därigenom tydliggörs att användning är tillåten för just de syften som anges i

bestämmelsen”. I linje med detta är det också välkommet att utredningen konstaterar att bedömningen måste göras i det enskilda fallet.....”men med hänsyn tagen till såväl faktiska licensmöjligheter som inskränkningens ändamålsenliga verkan”.

Utredningens uttalanden skulle kunna sägas utgöra ett hinder mot en alltför långtgående tolkning- och användning av undantaget för pastischer, naturligtvis under förutsättning att dessa inte faller bort i den kommande lagstiftningsprocessen. Stim menar dock, mot bakgrund av de ovan nämnda riskerna med en generellt verkande pastischinskränkning att skrivningarna skulle behöva förtydligas ytterligare för att minska riskerna för missbruk. Som exempel på otydligheter kan nämnas att en möjlig läsning av förslaget till författningskommentar skulle ge vid handen att utredningen menar att det – för att användning med stöd av inskränkningen ska kunna ske – måste vara fråga om någon form av beaktansvärt yttrandefrihetsintresse i grunden, där sedan användarens intresse av konstnärlig frihet ska kunna tillmätas betydelse vid intresseavvägningen (jfr formuleringarna på s. 421 ”..kopplade till användarens yttrandefrihet **och** är ett uttryck för hans eller hennes konstnärliga frihet” och ”Utgångspunkten är att....pastischer är uttryck för användarens yttrandefrihet. I vissa fall kan de **även** vara uttryck för användarens konstnärliga frihet”). En sådan tolkning skulle naturligtvis vara mer i linje med det faktum att just yttrandefrihetsintresset får anses vara det avgörande argumentet för inskränkningen, sedd som helhet (vilket också utredningen lyfter fram, t.ex. på sidan 216 i betänkandet). Samtidigt kan konstateras att de ovan angivna formuleringarna inte motsvaras av formuleringen på t.ex. sidan 220 i betänkandet och det faktum att pastischbegreppet, såvitt Stim kan erfaras, i praktiken aldrig betraktats som relevant för yttrandefriheten. Om ambitionen med de av utredningen valda formuleringarna trots allt skulle vara att tydliggöra att även budskap som i pastischens form framförs som ett politiskt budskap eller för att skapa debatt – d v s i sammanhang där yttrandefrihetsintresset typiskt sett står i förgrunden - utan att nödvändigtvis ha ett humoristiskt eller förlöjligande syfte ska kunna omfattas av inskränkningen, bör detta i vart fall uttryckas betydligt tydligare i förarbetena.

Till detta ska, enligt Stim, också läggas den oklarhet som kan sägas följa av att den precisering som föreslås införs i 24 a § kopplar till *det syfte som ska uppnås*, samtidigt som det relevanta syftet enligt bestämmelsen kan vara ”karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte”. Även om Stim tycker att ambitionen är lovvärd, d v s att genom rekvisitet tydliggöra den intresseavvägning som ska ske i det enskilda fallet, finns anledning att anta att den valda formuleringen kan medföra den icke-önskvärda konsekvensen att den inte tydligt ger svar på de faktiska intressen mot vilka avvägningen ska göras. Stim förordar därför att de bakomliggande intressena i stället anges direkt i bestämmelsen.

Text- och datautvinning (avsnitt 10.6.)

I utredningen redogörs för inskränkningarna för text- och datautvinning som infördes i upphovsrättslagen till följd av implementeringen av Upphovsrättsdirektivet.

Utredningen konstaterar dock att det inte behövs lagändringar för att text- och datautvinning ska vara förenliga med EU-rätten och att det inte heller finns förutsättningar att göra andra ändringar i bestämmelserna.

Stim vill dock betona den osäkerhet som för närvarande råder kring de gällande bestämmelserna om text- och datautvinning. De aktuella bestämmelserna har av vissa kommit att tolkas som att de skulle möjliggöra exemplarframställning för viss typ av text- och datautvinning som innefattar förfoganden med avsevärda skadeverkningar för rättighetshavarna. En sådan tolkning skulle dock enligt Stim strida mot trestegsregeln.

Mot bakgrund av detta vill Stim framhålla att inskränkingsbestämmelserna och den bakomliggande EU-lagstiftningen inte tillåter text- och datautvinning i syfte att utveckla generativa AI-system (som lagrar, bearbetar, sprider, eller på något annat sätt nyttjar skyddade verk). AI-output i form av ”verk” (skyddade eller oskyddade) skulle således inte klara trestegstestet då ”verken” konkurrerar med befintliga licensmarknader. Inskränkningar får endast införas i särskilda fall som inte strider mot det normala utnyttjandet av verket och inte skadar upphovspersonernas legitima intressen.

I sammanhanget vill Stim även framhålla att de bestämmelser som rör krav på när upphovsrättsinnehavare aktivt behöver påtala att deras verk inte får användas för träning av AI i dagsläget är alltför otydliga. Lagstiftningen och tillämpningen av den bör underlätta för de enskilda upphovsrättsinnehavarna, exempelvis genom att krav på licensiering via kollektiva förvaltningssällskap uppställs.

En ny inskränkning för forskning (avsnitt 11)

Stim avstyrker utredningens förslag till ny inskränkning för forskning.

Stim ansluter sig i denna del till remissvar från Klys/Copyswede men vill utöver det anföra följande.

Utredningen lyfter fram att bestämmelserna i upphovsrättslagen inte ger fullgoda möjligheter att bedriva vetenskaplig forskning. Stim kan instämma med utredningen såtillvida att det är vällovligt att försöka skapa goda förutsättningar för forskning. Enligt Stim riskerar dock utredningens förslag att tolkas på ett väsentligt bredare sätt och därmed öppna upp för situationer som bestämmelsen inte är avsedd att omfatta.

Enligt Stim förefaller, i den mån licenslösningar och/eller avtalslicenslösningar kan användas, som en mer hållbar väg att föredra än att grunda forskningsframsteg på inskränkningar i ensamrätten som inte bör vara mer ingripande än vad som motiveras av syftet. För det fall en inskränkning skulle införas bör den, enligt Stim, förenas med en bestämmelse om avtalslicensavtal.

Utöver detta finns emellertid ett annat tungt vägande skäl att inte införa utredningens förslag med en ny inskränkning för forskning. Detta avser den ovan beskrivna

osäkerhet som för närvarande råder kring de gällande bestämmelserna om text- och datautvinning. De aktuella bestämmelserna har av vissa kommit att tolkas som att de skulle möjliggöra exemplarframställning för viss typ av text- och datautvinning som innefattar förfoganden med avsevärda skadeverkningar för rättighetshavarna. En sådan tolkning skulle dock enligt Stim strida mot trestegsregeln (se även ovan gällande text- och datautvinning).

Stim anser således att utredningens förslag till ny inskränkning för forskning inte bör genomföras inom ramen för detta lagstiftningsarbete utan att regeringen i stället bör avvakta med detta till en kommande översyn av reglerna för text- och datautvinning då ett införande kan få stora negativa inverknings för rättighetshavarna.

Stockholm, dag som ovan

Lina Heyman
Chefsjurist